

В цілому Hornby зробив висновок, що батьки, які прийняли участь в дослідженні непогано пристосувались до своїх дітей з синдромом Дауна.

Наслідком правильного функціонування сім'ї є подружня пристосованість, як узгодженість взаємодії подружжя на психологічному, соціальному та біологічному рівнях, зачіпає всі сторони життя і взаємовідносин сім'ї.

В системній сімейній теорії доводиться, що народження дитини є стресом, який долається завдяки зміні сімейної системи [2]. Народження дитини з синдромом Дауна – це великий стрес для сім'ї, оскільки до звичайних змін додається шок від діагнозу, турбота про здоров'я та розвиток дитини, почуття сорому та провини, порушення матеріального блага. Період після народження дитини вважається самим складним для подружжя, коли відносини між чоловіком та дружиною стають напруженими, порушується комунікація та з'являється дезінтеграція подружніх відносин, переживання батьків характеризуються глибкістю, довготривалістю та загострюються постійними труднощами з якими стикається сім'я. Почуття провини у батьків, дітей з розумовою відсталістю, характеризується нездоланністю, нав'язливістю, епізодичністю, нападаподібністю з періодами загострення. Почуття сорому, за свою дитину, за її «особливий» вигляд, у батьків присутнє постійно. Ці два почуття взаємно підсилюють одне одного. Причому, почуття сорому, приводить до сімейної самоізоляції [1].

Подружні відносини в значній мірі залежать від емоційного стану жінки. При народженні дитини з синдромом Дауна, в більшій степені страждають матері оскільки саме вони беруть на себе відповідальність за лікування навчання та адаптацію дитини. І тому у них частіше ніж у чоловіків спостерігається роздратованість, тривожність, постійне занепокоєння, жінка намагається весь час буди з хворою дитиною, як наслідок у чоловіка формується почуття фрустрації та хронічне зниження емоційного стану [6]. Поведінка батька має велике значення, оскільки емоційний стан дружини її душевна рівновага в великій мірі залежить від моральної підтримки, взаєморозуміння та допомоги в вихованні та догляді за дитиною, якщо батько включений в ситуацію, то шлюбно – сімейні відносини залишаються стабільними і навіть укріплюються. Поява синдромної дитини може привести до посилення та проявлення прихованого внутрішньосімейного конфлікту, що був між батьками ще до народження дитини, дуже часто це є приводом до розлучення таких сімей.

Дослідженнями відмічено, що наявність в сім'ї дитини з синдромом Дауна, веде до порушення та утруднення основних функцій сім'ї і рольових взаємодій між подружжям. Наслідком стресової ситуації, в якій перебуває родина, є сімейні труднощі та конфлікти як незадоволенні потреби у взаємовідносинах. Особливо це впливає на психоемоційну та сексуально – еротичну сфери. Складності при вихованні та соціалізації дитини порушують виховну функцію сім'ї. Наявність у дитини супутніх захворювань їх діагностика та лікування може значною мірою вплинути на матеріально - економічну функцію.

Сім'я, для дитини з синдромом Дауна, виступає в якості первинного мікросоціуму та створює умови для формування особистості. Адаптація до соціального середовища, у синдромних дітей, залежать від взаємовідносин дитини з батьками та мікроклімату в сім'ї. Емоційне відчуження та неприязнь в сім'ї частіше за інших відчувають діти з психофізичними відхиленнями. Для всіх сімей, що виховують дитину з синдромом Дауна, характерним є: зниження соціального статусу; порушення та зміна всіх функцій сім'ї; порушення сімейних взаємовідносин; нервово- психічне та фізичне навантаження; неочікуваний розвиток дитини. Комплексний супровід сімей, що виховують дитину з синдромом Дауна, включає в себе роботу не тільки по формуванню відносин між батьками і дітьми, а й з загальними проблемами сім'ї та педагогічну та психотерапевтичну роботу з подружною парою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Бочарова Е.А., Сидоров П.И., Соловьев А.Г., Постникова Л.В. Качество жизни семей, воспитывающих детей с отклонениями в психическом и речевом развитии // Социальная и клиническая психиатрия. – 2003.- Т.13, вып. 3.- с.23-25.
- 2.Зарецкая Н.Ю., Бурк О.А. Ребенок с особыми потребностями в семье: системный семейный поход// Семейная психология и психотерапия, 2006. №1. – с. 62-74.
- 3.Савина Е.А., Чарова О.Б. Особенности материнских установок по отношению к детям с нарушениями развития // Вопросы психологии, 2002 №6.- с.15-21.
- 4.Силяева Е.Г.(ред.) Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: Учеб. Пособие под. ред. Е.Г. Силяевой.- М.: Издательский центр «Академия», 2002.-192с.
5. Спок Б. Ребенок и уход за ним.- М.: «Попури», 2003.- 736 с.
- 6.Шипицина Л.М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта.СПб: Речь, 2005.- 477с.
7. Hornby, G. (1994). Counselling in child disability: Skills for working with parents. London: Chapman and Hall.

УДК 316.454.5-056.262

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ РОЛІ СПІЛКУВАННЯ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Мамічева О.В.

доктор психологічних наук, доцент
Донбаський державний педагогічний університет

Стаття присвячена вивченню ролі спілкування у розвитку особистості з порушенням зору. Розглянуто питання формування особистості в умовах зорового дефекту, що обмежує коло спілкування та призводить до утворення неадекватних соціальних установок, які у подальшому негативно впливають на процес спілкування

особистості з порушенням зору. Визначено необхідність спеціального навчання спілкуванню із застосуванням методів активної соціально-психологічної корекції.

Стаття посвячена изучению роли общения в развитии личности с нарушением зрения. Рассмотрен вопрос формирования личности в условиях зрительного дефекта, который ограничивает круг общения и приводит к образованию неадекватных социальных установок, которые в дальнейшем негативно влияют на процесс общения личности с нарушением зрения. Определена необходимость специального обучения общению с применением методов активной социально-психологической коррекции.

The article is sanctified to the study of role of communication in development of personality with a paropsis. The question of forming of personality is considered in the conditions of visual defect, that limits the circle of communication and results in formation of inadequate social options that in future negatively influence on the process of communication of personality with a paropsis. The necessity of the special educating to communication is certain with the use of methods of active socially-psychological correction.

Ключові слова: спілкування, процес спілкування, особистість з порушенням зору, комунікативна діяльність.

Ключевые слова: общение, процесс общения, личность с нарушением зрения, коммуникативная деятельность.

Keywords: intermingling, process of communication, personality with a paropsis, communicative activity.

Постанова проблеми. Спілкування є однією з найважливіших і найактуальніших проблем сучасної психологічної науки. Це обумовлено її значенням для теорії і практики навчання і виховання, розвитку дитини в нормі й при патології. Спілкування є однією з детермінант формування інтелекту дитини, зокрема перцептивних, мнемічних та розумових дій. Тобто визначає весь хід особистісного розвитку, тому що утворює необхідну і специфічну умову розвитку людини у суспільстві, забезпечує формування у неї свідомості і самосвідомості, емоційно-вольової сфери та мотиваційну потребу. Особливо це стосується специфічних питань розвитку спілкування в умовах дизонтогенезу.

В умовах порушення зору, утруднюється взаємодія дитини з навколишнім світом, зокрема з іншими людьми, що призводить до дефіциту її соціального досвіду, гальмуванню розвитку соціальних потреб. Це негативно позначається на особистісному розвитку: виникнення характерних особливостей як негативізм, егоцентризм, замкнутість тощо.

Однак Л.С. Виготський у своїх фундаментальних працях стверджував, що саме соціальний, а не біологічний фактор розвитку особистості аномальної дитини є вирішальним, і при створенні відповідних сприятливих соціальних умов розвитку і життєдіяльності дитини і негативні наслідки дефекту можуть бути успішно подолані.

Аналіз наукових праць. У свою чергу сам процес навчання повинен створювати всі необхідні умови для розвитку особистості. Таким чином, змінюється функція навчання, яка полягає в реалізації розвитку спілкування кожного учня з урахуванням зібраного у нього генетичного, життєвого досвіду, досвіду пізнання, "досвіду буття". Тому завдання розвитку спілкування полягають в допомозі учневі розвиватися як особистості, опираючись на свої індивідуальні здібності та можливості. Реалізація цього завдання потребує спеціального психологічного підходу до вивчення ролі спілкування у розвитку особистості з порушенням зору, через те, що тільки він допоможе розробити та організувати спеціальні форми взаємодії учнів, вчителів, батьків. Чим краще розв'язується ця задача засобами освіти, тим вище потенційні можливості дитини з порушенням зору для інтеграції в суспільство, тим більше вона підготовлена до дорослого життя, тобто соціально компетентна [5].

Розглядаючи питання формування особистості в умовах зорового дефекту (Л. Виготський, В. Феоктистова, І. Моргуліс), дослідники зазначають, що відсутність зору чи важке порушення його провідних функцій (гострота) вносять суттєві зміни в життя людини, ускладнюючи її взаємодію з оточуючим світом, знижуючи її активність. Виключення зору, суттєво впливає на темп психічного розвитку, оскільки затримує формування диференційованих уявлень, що в свою чергу знижує психічну активність сліпого по відношенню до зовнішнього світу (Л. Солнцева та ін.) [4].

Спілкування слабозорих школярів відбувається переважно в межах сталого, обмеженого середовища, яке переважно складають незрячі. Симпатія до схожих на самого себе людей і відповідно вибір їх як партнерів по спілкуванню мають консервативний характер і можуть бути наслідком прагнення до забезпечення психологічної безпеки, яка є надзвичайно важливим фактором спілкування.

Сприймання людини людиною розвивається водночас з розвитком самого суб'єкта, з формуванням у нього потреби в спілкуванні. В умовах аномального розвитку, коли відбувається порушення взаємодії дитини з соціальним середовищем, існує дефіцит сенсорного досвіду, зниження активності - сприймання партнера по спілкуванню набуває своїх специфічних особливостей.

При сліпоті зберігається вибірковість сприймання, яка визначається ставленням особистості до об'єкта її інтересами, мотивами, соціальними потребами (П. Залюбовський). Однак вибірковість сприймання обмежується вузьким колом інтересів у порівнянні з нормою [1].

В умовах зорового дизонтогенезу внаслідок порушення взаємодії особистості з соціальним середовищем виникає дефіцит соціального досвіду. Слабозора дитина обмежена у своїх можливостях активного наслідування комунікативної поведінки дорослих і зрячих підлітків, спонтанного розвитку спілкування, що вказує на необхідність стимуляції активності дитини у даній діяльності.

Формування особистості, її соціалізація в умовах важкого зорового дефіциту, як і в нормі так і при патології, відбувається в процесі соціальної взаємодії зі значущими іншими. Проте порушення цієї взаємодії, обмеженість кола

спілкування призводить до утворення неадекватних соціальних установок, які у подальшому негативно впливають на процес спілкування особистості з порушенням зору.

Однак, оскільки спілкування явище соціальне, при створенні сприятливих соціальних умов його певні недоліки можуть бути подолані в процесі відповідного навчання: корекції і розвитку активності. Як зазначає Є.П.Синьова: "Корекція є специфічним і дуже важливим завданням спеціальних навчальних закладів, оскільки від якості корекційно-виховної роботи залежить успішність розвитку компенсаторних процесів. Корекційна робота пов'язана з навчанням і вихованням дітей і пронизує всю систему діяльності спеціальних закладів. Корекційна робота найефективніша, якщо вона побудована на зрозумілому, доступному (але не надто полегшеному) змістовному матеріалі, коли діти усвідомлюють важливість його засвоєння... Найважливішим у корекційній роботі є забезпечення усвідомленого, активного, зацікавленого та самостійного (що не виключає, звичайно, необхідної педагогічної допомоги) виконання дітьми різноманітних ігрових, навчальних та трудових завдань в умовах спеціальної організації їх предметно-практичної, мисленнєвої та мовленнєвої діяльності, з урахуванням типологічних особливостей розвитку різних категорій аномальних дітей, у тому числі сліпих та слабозорих, їх вікових особливостей, індивідуальної специфіки розвитку кожної дитини" [4, С.70-72].

Метою статті є аналіз сучасних підходів до розвитку спілкування, коло обмеженості якого призводить до утворення неадекватних соціальних установок, які у подальшому негативно впливають на процес спілкування особистості з порушенням зору.

Виклад основного матеріалу. Процес спілкування представляє собою форму виявлення суспільних відносин. Особливості цього процесу на різних рівнях суспільного життя у кінцевому результаті обумовлені характером виробничих відносин, що складаються в даному суспільстві на даному ступені його розвитку. Власне спілкуючись, людина засвоює критичний та теоретичний досвід, накопичений іншими людьми, а також збирає, організовує та передає іншим людям власний досвід.

Між тим, спілкування має спільний особистісний аспект. Його дійсна роль у формуванні і розвитку особистості може бути розкрита тільки при системному підході, який дозволяє виявити різні сторони і різні рівні спілкування у плані проблеми особистості.

Без засвоєння норм взаємовідносин неможливо формування соціальної активності, у процесі розвитку якої здійснюється підвищення рівня самовизначення особистості з порушенням зору, розширення розуміння нею свого місця у системі відносин "Я і мої однолітки", "Я і дорослі", "Я і суспільство". Для такої особистості характерне усвідомлення своїх підростаючих можливостей, інтенсивне прагнення до самостійності, затвердження себе серед оточуючих, потреба у визнанні своїх прав і потенційних можливостей. Але для такого ствердження необхідні умови, які забезпечать активну позицію у системі суспільства, а це можливо тільки у діяльності, яка визнається іншими людьми, має позитивну суспільну оцінку.

Спілкування включає сумісну діяльність, міжособистісні взаємодії та взаємні відносини. Спілкування змістовно, воно має предметну природу (спілкування діями, продуктами і т. і.). Необхідною частиною спілкування, яка набуває відносної самостійності є спілкування значеннями, тобто комунікативне спілкування. Зв'язок сумісної діяльності взаємних відносин, який характерний предметному спілкуванню, висловлюється специфічним чином також у комунікативному спілкуванні [1]. Саме у процесі сумісної діяльності, взаємодій і у межах взаємних відносин відбувається розкриття значення різних явищ у природній та суспільній сфері.

Дослідження специфіки формування особистісних якостей на різних вікових станах посідає важливе місце у загальному процесі оптимізації спілкування підростаючого покоління. У підлітковому віці найбільш активне засвоєння дитиною людських норм, взаємовідносин, тому до задачі виховання входить підготовка особистості до нових більш високих рівней суспільних відносин. Виокремлюючи в єдиному процесі діяльності дві різні сторони її існування: практичної і пізнавальної, спрямованої на розвиток взаємовідносин з людьми, суспільством, що забезпечує формування соціальної активності дитини з обмеженими можливостями.

Розвиток особистості з порушенням зором, як складний процес, ми розглядаємо не як окремо взятий стан, а як стан розвитку у процесі руху, в динаміці, тому що без вивчення його закономірностей в онтогенезі, що є рушійною силою цього розвитку, неможливо ні глибоко досліджувати психологічні особливості, ні визначати психолого-педагогічні основи виховання. Ця форма руху, припускає, що розвиток в онтогенезі – це єдиний процес неперервного переходу від одного вікового періоду до іншого. Тому дослідження розвитку в онтогенезі повинно бути цілісним процесом змін, які відбуваються в особистості протягом всього життя і діяльності. Але, існує і друга тенденція розвитку, яка припускає характеристику окремих вікових періодів як особливих, неповторних, що вносять свій специфічний внесок у загальний процес онтогенезу.

Серед важливих моментів, що розкривають характер руху діяльності, виступає дослідження її як складного, багатопланового явища, в системі якого виділяються типи діяльності, специфічні для кожного періоду. Виявлення їх своєрідності, взаємозв'язку з іншими видами діяльності, значення, об'єму, змісту дозволяє розглядати рух діяльності як процес прогресивного розвитку, що має визначені етапи, рубежі, що відкривають можливості спрямовано шукати механізми та шляхи впливу зовнішньо організованої діяльності на формування визначених ієрархічних зв'язків мотивів.

У колективній діяльності долається різниця між спрямованістю на мету, з одного боку, і спрямованістю на взаємні відношення однолітків – з другого. Як показує практика успішних колективів, соціально-емоційна врівноваженість входить як необхідний компонент у загальну діяльність групи і позитивно впливає на досягнення групи. Групова діяльність тут спрямована через відношення до предмету групи і через відношення групи до предмету. Внаслідок цього відбувається розвиток колективу як цілісного утворення.

В умовах колективної діяльності регулятивна функція суспільної діяльності норми набуває нового вигляду. Вона характеризується в одних випадках тим, що суспільна норма стає внутрішньо прийнятою цінністю, в інших випадках тим, що регулятивна функція норми надає місце регулятивній функції цінності. Специфічне значення норми відступає на задній план,

і відбувається істотне злуцтя в бік зростання ролі цінності мотивації. Не тільки індивідуальний інтерес, і навіть не тільки сумісний груповий інтерес, а суспільно цінна мета стає безпосередньо головною мотиваційною силою.

Взаємна відповідальність в умовах колективності набуває найвищої форми – взаємного творчого розвитку. Регулятивна функція цінностей полягає у стимулюванні творчого відношення для мети діяльності. У цьому значенні колективна діяльність є тісно пов'язаною з розвитком творчої діяльності.

Розподіл і обмін діяльностями всередині колективу пов'язаний з розвитком спілкування. Разом з тим, досягнення такого рівня сумісної діяльності обумовлено інтеріоризацією більш широкої суспільної свідомості. Це означає, що розвиток особистості в колективі не може здійснюватися тільки через внутрішній механізм індивідуальної і групової мотивації. Колектив виступає як суб'єкт, діяльність якого по відношенню до об'єкта одночасно забезпечує власний саморозвиток. Він найвідокремлений від більш широких суспільних відносин, але, навпаки, обумовлюється ними. Аналогічно можна сказати про саморозвиток особистості з порушеним зором, який сприяє розділенню та обміну діяльністю у межах колективних відносин відповідно індивідуальним потребам. Тобто, у сумісному спілкуванні відбувається формування особистості і, над усе, її ціннісних орієнтацій, відношення до інших людей і до самої себе, тобто її характеру.

Але, аналізуючи такі важливі аспекти даної проблеми, як організація позитивної практики спілкування, необхідно враховувати засоби активної психологічної корекції спілкування.

Як свідчить аналіз науково-методичних джерел, прийомам та способам спілкування можна навчити, знаючи від яких умов вони залежать. Щоб спілкування було корисним, необхідні довірливий контакт та створення колективних умов для спілкування [3].

Організація спілкування особистості з порушеним зором повинна передбачати розвиток вільного володіння мовленням, що включає точне сприймання висловлювань партнерів, конкретну постановку запитань, логічність висловлювань, формування позитивних соціальних установок, комунікативних вмінь.

Останній напрямок, є одним з найважливіших, оскільки відсутність таких умінь призводить до того, що у школярів, навіть у нормі, залишається несформованою впевненість у власних силах.

Для особистості з порушеним зором спілкування якої відбувається в умовах зорової депривації, необхідність формування комунікативних умінь набуває ще більш важливого значення, і особливо діалог, як необхідний для доцільної регуляції комунікативної діяльності.

Діалог, як свідчить аналіз літератури, широко використовується в групових заняттях, завдяки таким якостям, як ситуативність, взаємообумовленість, можливість використовувати питання при зворотній відповіді [3, 4].

Діалогічне спілкування, має свої психологічні особливості, які проявляються у тому, що під час діалогу кожному з його учасників доводиться вирішувати ряд психологічних завдань: пам'ятати все, що сказав співрозмовник; миттєво оцінювати інформацію; вміти слухати, контролювати власне мовлення.

Розвиток особистості при порушенні зору відбувається не спонтанно, а залежить від умов навчання та виховання (М. Земцова, М. Певзнер). Саме в спеціально організованих умовах навчання і виховання слабозорі можуть досягнути достатнього рівня розвитку різних сторін психічної діяльності.

Слабозорість, як органічна неповноцінність дає поштовх для процесів компенсації (Л. Виготський) [4]. Які спрямовані не на пряме подолання дефекту, а на подолання утруднень, обумовлених дефектом. Провідну роль в компенсаторному розвитку і корекції відіграють вищі форми пізнавальної діяльності: пам'ять, мислення, мовлення. Внаслідок послідовного використання в роботі збережених аналізаторів і залишків зору, систематичної актуалізації засвоєних раніше знань і умінь, багаторазового їх використання в різноманітних ситуаціях спілкування. Крім того, спеціальна організація впливає на корекцію особистісного розвитку, сприяє подоланню негативних рис особистості, як замкнутість, некоммунікабельність, невпевненість у власних силах, негативізм, та забезпечує формування готовності до партнерської взаємодії з ближнім соціальним оточенням.

Отже, важливість формування навичок спілкування в особистості з порушеним зором безумовна, оскільки допомагає розширити коло спілкування із зрячими однолітками та дорослими, вступаючи в численні контакти, спілкування з новими людьми.

Крім того, корекція порушень спілкування і стосунків сприяє нормалізації нервово-психічного стану слабозорого, подоланню негативних процесів, що знижують ефективність його діяльності, внаслідок послаблення волевої активності зниження мотивації [2, 5].

Питання поєднання мовних засобів спілкування з невербальними в процесі комунікативної діяльності слабозорих висвітлені в працях М.Залюбовського [1]. Автор розглядає шляхи корекційної роботи, суть яких полягає в навчанні невербальним засобам спілкування на спеціально організованих заняттях, в створенні на уроках ситуацій, в яких учні активно б вступали в контакт один з одним; моделювання в ігрових ситуаціях ділового спілкування та переносі вмінь, сформованих в процесі навчання, в реальні життєві ситуації.

Висновки. Таким чином, необхідно зазначити ґрунтовність, з якою розроблена дана проблема сучасних підходів спеціальної психолого-педагогічної літератури. Залучення осіб з порушенням зору в розвиток спілкування не забезпечує корекції недоліків їх психофізичного розвитку. Для цього необхідна кропітлива робота, щоб придати змісту та організації спілкування корекційно-розвивальну спрямованість. Яка стає можливою, своєчасною та ефективною у залежності від способів та умов навчання, тому що порушення вищих форм пізнавальної діяльності ускладнює розвиток спілкування у осіб з порушеним зором. Труднощі цього процесу обумовлені не тільки вміннями спілкування із значущими іншими, а й вмінням встановлювати зв'язки між об'єктом спілкування та ближнім соціальним оточенням.

Сам факт значної уваги до проблеми спілкування осіб з порушеним зором свідчить про її надзвичайну важливість, зумовлену сукупним негативним впливом аналітичного та соціального факторів розвитку, що призводить до дефіциту

інформації у даній діяльності і відповідно досвіду спілкування. Для психофізичного розвитку особистості з порушеним зором характерним є те, що він відбувається в умовах важкого сенсорного дефекту, що суттєво обмежує у них можливості активного спілкування. Що свідчить про необхідність організації для осіб з порушеним зором спеціального навчання спілкуванню, яке б відбувалося поступово, за конкретними етапами із застосуванням методів активної соціально-психологічної корекції. Для сприяння нормалізації взаємодії суб'єкта з об'єктом у такій специфічній діяльності, як людське спілкування, яке особливо необхідно для самостійного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Залюбовський П. Сенсорные предпосылки общения человека в условиях слепоты / П. Залюбовський // Дефектология. - 2001. - №2. - С. 35 – 37.
2. Інтеграція молоді з обмеженими фізичними можливостями в суспільство: громадсько-правові, соціально-психологічні та інформаційно-технологічні аспекти: методичний посібник/С. А. Клопота, В. Г. Бондаренко, О. А. Клопота, С. А. Бондаренко. - Запоріжжя: ЗНУ, 2008. - 114 с.
3. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник / В.М.Синьов, М.П.Матвєєва, О.П.Хохліна - К.: Знання, 2008. - 359 с.
4. Синьова Є.П. Тифлопсихологія. Підручник / Є.П.Синьова. – Знання, 2008. -365с.
5. Шевцов А.Г. Методологічні принципи соціальної реабілітації осіб з обмеженими функціями здоров'я / А.Г. Шевцов // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VI. - Кам'янець-Подільський, 2006. - 352 с. -С.337-342.

УДК: 159. 922. 76 – 056. 313

ВПЛИВ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ НА РЕГУЛЯЦІЮ І ДЕЗОРГАНІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

Мухіна А.Ю.

кандидат психологічних наук,

Загороднюк Я.І.

Інститут педагогіки і психології
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

В науковій статті визначено особливості, специфіка та вплив захисних механізмів на регуляцію і дезорганізацію особистості розумово відсталих підлітків. Було з'ясовано, що дана проблема потребує практичних досліджень і розробок.

В научной статье определены особенности, специфика и влияние защитных механизмов на регуляцию и дезорганизацию личности умственно отсталых подростков. Было выяснено, что данная проблема мало изучена и требует дальнейших практических исследований.

In this article the scientific characteristics, specificity and effect on the regulation of defense mechanisms and disorganization of the personality of mentally retarded adolescents. It was found that the problem is poorly understood and requires further research.

Ключові слова: психологічний захист, розумова відсталість, підліток, особистість.

Ключевые слова: психологическая защита, умственная отсталость, подросток, личность.

Keywords: psychological defense, mental deficiency, adolescent, personality.

Актуальність теми дослідження пов'язана з соціально-економічними, політичними, культурними змінами в суспільстві, які впливають на процес розвитку особистості та її соціалізації. Дисбаланс внутрішньої і зовнішньої самооцінки розумово відсталої людини заважає їй адекватно оцінювати зовнішні подразники і реагувати на них. У зв'язку з цим зростає інтерес до вивчення формування механізмів психологічного захисту, що сприяє підтриманню стабільності і емоційного прийняття підлітками себе і свого оточення. Особливо актуальним в цьому питанні є підлітковий вік, коли йде становлення особистості розумово відсталої дитини, відбувається пошук свого місця в житті, формується власне «Я». Психологічний захист є одним із найбільш суперечливих властивостей у структурі особистості, оскільки одночасно сприяє як стабілізації особистості, так і її дезорганізації. Вивчення особливостей механізмів психологічного захисту у розумово відсталих підлітків дає можливість, не лише визначити їх особистісні особливості, а й виявити основні аспекти, що впливають на їх поведінку і соціалізацію. Таким чином **метою статті** стало виявлення особливостей психологічного захисту у розумово відсталих підлітків.

Проблему формування і визначення ролі захисних механізмів в розвитку особистості в загально-психологічному аспекті розглядали П. Басіна, Р. Грановська, О. Доценко, Е. Киришбаума, А. Маслоу, І. Микільський, В. Мясіщев, Ф. Перлз, Д. Узнадзе, А. Фрейд, З. Фрейд, Д. Хорні та ін. В галузі спеціальної психології дослідниками (І. Белякова, І. Бгажнокова, Л. Шипіцина, Ю. Матасова, В. Петрова, С. Рубінштейн, В. Синьов, О. Шаповалова, О. Хохліна), розглядалися питання особистості розумово відсталих дітей та підлітків. Питання їх свідомості, самооцінки, але механізми психологічного захисту не були предметом спеціального дослідження. Механізми психологічного захисту функціонують в щоденному досвіді будь-